

a valóság, mint az úrfias nyegléskedés diktálta e sorokat. Petőfi mindenünne az erdélyi hadsereg körébe vágyódott: Bem barátsága és a székeiek rajongó szeretete — úgy látszik — kárpótolta őt azokért a tüszúráásokért, amelyek esetleg a mágnesi fennhéjázás részéről érték.

Jósika emlékiratában még egy hivatkozás történik Petőfire, amit azért is szívesen idézünk, mert elégtételt szolgáltat a költőnek és az emlékiró iránt is megenyhíti neheztelésünket.

A szabadságharc bukása után megkezdődött az erdélyi hősök kérdőrevonása is. Jósika Géza szerencsésen megúszta a vértörvényszék vizsgálatát. A császári bíróságnak őszintén megmondotta, hogy ő hazafias érzésből állt be honvéddnak, azt is felsorolta, hogy milyen ütközetekben vett részt. Mikor aztán kiderült, hogy Debrecenben, a forradalom gyújtópontjában is megfordult, de onnan rövid tartózkodás után visszatért csapatához, a hadbírák nagyon megenyhültek iránta s bizalmasan maguk adtak jó tanácsokat neki, hogy milyen megokolással kérje felmentését.

Ami aki magyar a börtönből kiszabadult, az is rabnak érezhette magát az elkövetkezendő időkben.

Jósika borongó színekkel festi le az önkényuralom hangulatát.

Egy napon barátjával, Bethlen Sándorral látogatást tettek Zsibón, a Wesselényi-családnál. Évtizedeken át innen, a zsibói kastélyból sugárzottak szét a szabadság eszményei Erdélyre, most itt is gyász ülte meg a lelkeket.

Jósika barátja, Bethlen Sándor, csonka vitéz volt, egyik karját ott vesztette el Szebeny környékén. A látogatás után az ő birtokára, Nagybánya környékére szekerezett kettesben. Egy éve múlt már a honvéd dicsőség kialakulásának. Ősi kód borongott a Szamosvölgyében, bánat a természetben is, a szívekben is. Erdélyi kuruc bujdosók is annak idején ezen az úton hasonló bánatokkal menekültek őszi harmat után Lengyelország felé.

— Csepegett az eső... alig értünk ki Zsibóról és Sándor énekelni kezdte Petőfi dalait, igen szépen ha nem is, mindenesetre szöbben, mintha én énekeltem volna!

Ime, végül hát idefordult a dolog: a nyalka, hetyke ifjak a gyász idején Petőfi dalaihoz fordulnak vigasztalásért.

A költő legyőzte a huszárokat!

LUKINICH IMRE:

Arany János és az 1831-i lengyel szabadságharc.

Az 1831-i lengyel szabadságharc — mint ismeretes —, a magyar közvéleményt erősen foglalkoztatta. A lengyelek iránt támadt országos érdeklődést többek közt az a könyv is hivatva volt kielégíteni, mely az Erdélyi Híradó *Toldalékja*-ként 1832-ben jelent meg Kolozsvárott *1831-k ezstendő* (így) tör-

ténetei címen, Szemerjai Szász Károly tollából. (8°, 215 l.). Ennek a könyvnek az a példánya, melyet az alábbiakban kívánok ismertetni, 1837-ben Ercsey Jánosé volt, tőle került sógorának, Arany Jánosnak könyvtárába, onnan pedig Arany László birtokába, aki azután azt legifjabb Szász Károlynak ajándékozta.

Szász Károly könyve az 1831-ik év történetének előadása során külön-külön szól a lengyel, francia, belga, angol, német stb. eseményekről. Legrészletesebben a lengyel szabadságharcot ismerteti mert hiszen a magyar olvasókönység is legfőképpen ez iránt érdeklődött. A könyvben található aláhúzások és megjegyzések tanúsága szerint Arany János is elsősorban a lengyel szabadságharc története iránt érdeklődött. Megjegyzései arra mutatnak, hogy a könyvet csak 1849 elején szerezte meg s olvashatta át, mert megjegyzései, az analógiákra való utalások, a hasonlóságok kiemelése, bizonyos erkölcsi tanulságoknak levonása a folyamatban lévő magyar szabadságharc legközvetlenebb hatására mutatnak. Arany akkor, amikor Szász Károly könyvét olvastatta, nem tudott szabadulni a magyar szabadságharc idáig eléje touló emlékeiktől, aminek a könyv számtalan helyén aláhúzások, felkiáltó- vagy kérdőjelek vagy megjegyzések formájában adta jelét.

Úgy véljük, hogy ezek a helyek, melyekben rendkívül sok, Arany felfogására jellemző apróság található, szélesebb körök figyelmét is megérdemlik.

5. l. A lefolyt lengyel szabadságharcban „részt-vettünk . . . mi is érzésinkel. *De a pillanat érzése ritkán igazságos ítélőbíró. Mint a tér, úgy az idő képcinél is bizonyos távolságra kell állítani a szemlélt tárgytól, ha azt akarjuk, hogy a részek idomzatja igazán kitűnjön.*“

[A dült betűkkel szedett szavakat itt is, a továbbiakban is mindig, Arany János írónnal húzta alá.]

17. l. „Két kutfeye van az elszánt bátorságnak, egyik a felvett czél elérhetésének reménysége, másik a kétségbeesés.“

20. l. „Az igazgatás minden titkos és nyilvános akadályainál, a Prussia törvényben addig ismeretlen jószág-vesztés büntetésének teljességébe is vett fenyegetéseinél hatalmasabb volt a nemzetiség elragadó heve, s a kit önn érzése nem mozdított: vitte a szeggyen, mert a poseni hős szüzek gusalyt és nyulbört küldöttek a gyávaságból otthon maradni akaró ifjakhoz.“

[Oldalt Aranytól kék ceruzával megjelölve ez a mondat.]

22. l. „Lemondott Chloplitzki hivataláról, de a nemzet magáról nem.“

[Oldalt felkiáltó jel, Aranytól.]

25. l. „A tanácsosok (senatorok) s követek voksait fejenként összeszámolván, a szövatok számszerénti többsége határozza-e a fenforgó kérdést.“

[A dült betűs szavak Arany János aláhúzásai.]

27. l. „Czartoryski . . . azt javallotta, . . . hogy Diebits felszólítására egy felelet s a nemzethez egy felszólítás készüljön s mind a kettőt az országgyűlés jelenlévő tagjai egyenként neveik aláírásával erősítsék meg.“

[Arany megjegyzése: Kár hogy mi valami illyet nem tettünk.]

Úgyanott: „Az országgyűlés a főhatalmat magának tartotta s a rendes kormány folytatását pedig egy igazgatótanácsra bízta.“

[Oldalt Arany kezével: Honv. Bizottmány.]

30. l. „Februárius 10-én a 20° hidegről egyszerre az 0°-on feljül hágott a melegmérő, a hó olvadt, a patakok felduzzadtak, az utak nehezedtek s abban

a mértékben kezdett a lengyel ellentállás hevesebb, az apróbb csatázások kitarthatóbbak lenni.“

[Oldalt Arany megjegyzése: S mi!]

31. l. „Tizenegy ágyuk lovaikkal s töltéses szekereikkel, 250 foglyok egy ezreddel maradtak a győző kezében, négyszázan pedig halva a csatamezőn, s a mi szinte lehetetlen, egy ily győzelemnek árja a Lengyelek részéről csak 16 elesetkből és 18 megsebesetektől állott.“

[Oldalt Arany megjegyzése: mint nálunk!]

35. l. (A február 17-i országgyűlési végzéseket ismertetve): „2. Az Országgyűlés helye *nincs Varsóhoz, nincs Lengyelországhoz kötvé!* idegen földön is tartódhatik szükség esetében.

4. Ha a Tanácsnak vagy a Követek házának Elölülőji ezen hivatalokat nem folytathatják, az *idősebb tag* előlülése alatt törvényesen áll fen és végez az országgyűlés.“

[Oldalt Arany kezével: Szervus Palóczy.]

35. l. „6. Varsón kívül csak úgy, ha ennyi nem gyűlhetne-össze, külföldön pedig minden esetben a két ház tagjai egyesülve teszik az országgyűlést, közüléseiket magok közöttül választott Elölülő alatt tartják s együtt véve elég, ha harmincz hárman vannak.“

[Oldalt Arany kezével: A mieink még most is azt számlálgatják, jelen vannak é mind a 400-an?]

37. l. „Csak egy Lengyel osztozik vele az ily különböző tulajdonok párosításának dicsőségéből: *Czartoryski*, a zöld asztalnak Skryneckije, mint Skrynecki a zöld mező Czartoryskija.“

[Oldalt Arany kezével: Kossuth?]

39. l. „Ily kevésé mosolygó remények kísérték... Európa nagyobb Udvareihoz a lengyel Igazgatás küldöttjeit, kik hivatalos ezimmet, mint gondolni lehetett, el sem fogadódtak, bizodalmas közlések és sürgetéseik sikerének pedig, legalább a következők igen is csekély s a *semmihez nagyon* közelítő jele: mutatta.“

[Oldalt Arany kezével: Comme chez nous.]

45. l. (A korona parasztságainak felszabadításával kapcsolatosan): „Elég volt tehát, sőt valóban sok az is, a mit ez úttal, az önség rabjai elég heves ellenzéssel mellett, a nemesebb érzésűek kivivhattak.“

[Oldalt Arany kezével: ?]

48. l. „Mig Skryneckzi a muszka tábor veszteglését hadi seregének organizálására használta, az alatt délfelől a soha nyugodni nem-tudó Dvernicki újabb szerencsés csatákkal vonta el a fő-tábortól az ellenséges vezérek figyelmét.“

[Oldalt Arany kezével: Perczelt így kellene alkalmazni.]

50. l. „A *feltételekten* meghódoláson kívül.“

[Oldalt Arany kezével: sic!]

74. l. „Ebben a volt czélzás, hogy azon férfiaknak, kik a felkelés ügyébe békéltetetlenül voltak belé keveredve, féltetével, olyanok emeltessenek a kormány polczára, kik magok is hajlandóak a békélésre, környülményeik s tetteik is a czári kegyelem megnyerését lehetségessé teszik.“

[Oldalt Arany kezével: Azért semmi változtatás a honvédbizottmányban!]

83. l. „Hijába irtt a még Toll által is használt egyoldalú neutralitás ellenére tisztelettel teljes ellentmondó levelet Skrynecki magához a prüssiai Királyhoz.“

[Oldalt Arany kezével: Sic!]

84. l. (A lengyelek) „szinte megfoghatatlan, sehol sem állottak szembe, hanem minden látható ok és szükség nélkül hátrálván, léptenként általengedék a haza szent földjét ellenségeiknek“

[Oldalt Arany kezével: Görgei!]

84. l. „A legfelső rendű házak tagjai, öregek, gyermekek s asszonyok önkéntesen hordottak követ és földet a sánczok töltésére s az országgyűlés fel-függesztvén üléséit, annak tisztes tagjai a kormány előlülőjétől vezetve, osztottak a napszamosi munkában.“

[Oldalt Arany kezével: Mint Pesten! ha ha!]

88. l. „A patrióták zabolátlan clubja ragadta magával a mind inkább közeli látszó veszedelemtől kétségbe-eső közvéleményt.“

[Oldalt Arany kezével: Orosz zsoldosok — vagy igazi szabadelvűek?]

90. l. „Dembinskinék kinevezése kevésé nyerte vale meg a hadisereg helybenhagyását s közönségesen kimondódott, hogy utolsó vitéz próbája mellett is ily nagy fontosságú helyet betölteni alkalmatlan.“

[Oldalt Arany kezével: Skrynecki után csak.]

98. l. „Chrzanovszki, ki az utolsó napokban varsói igazgató volt, egy a szántszándékosan csüggesztők közül.“

[A dült betűk Arany aláhúzásait jelntik.]

99. l. „Varsó még nem Lengyelország.“

„Malachovszki helyett, ki kétségben nem hozott egyenes hazafini hivsége mellett is gyengeségével a fő vezerségre való alkalmatlanságát elég világosan bebizonyította.“

[Oldalt Arany kezével: Mészáros.]

100. l. „A mit a bizodalmatlanság kezdett, az árulás folytatott, a számnak idomatlan külömsége bévégezte.“

101. l. „A hazájába való visszatérésnek még reményétől is megfosztatván, sokan belőle a *Visztula hídjáról a hullámok közé ugorva, a honnyi folyamban végezék inkább életüket, mintsem lábokat a tulsó part idegen földjére kitegyék.*“

102. l. „A sereggel vándorló kormány és országgyűléstől kísértetve . . .“

A dült betűk Arany aláhúzásai.

Azt hisszük, Arany megjegyzései alapján arra lehet következtetni, hogy az idő szerint híve volt Kossuthnak, kiben államvezetői tulajdonságokat látott. Nem helyeselte Görgey visszavonulását a bányavárosokon keresztül, mert ezzel az ország területének nagy részét átengedte az ellenségnek. Fentartandónak vélte a Honvédelmi Bizottmányt (ez csak 1849 májusában szűnt meg); nem volt elragadtatva azoktól a vitáktól, melyek a debreceni országgyűlés határozatképességének kérdése körül folytak, s nem volt elragadtatva azoknak a diplomáciai működésétől sem, akiket a kormány tájékoztatás és legalább is erkölcsi támogatás megnyerése végett küldött külföldre.

Abból, hogy Dembinski nevével kapcsolatosan nem írt róla bíráló megjegyzést, arra gondolunk, hogy Szász Károly könyvét 1849 január-februáriusában olvashatta. A kápolnai csata (1849 febr. 26—27.) után, mint ismeretes, Dembinski népszerűsége erősen mecsökkent, s ennek hatása alatt Arany János bizonyára határozottabban nyilatkozott volna Dembinski mellett, vagy ellene.